

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО І КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

УДК 343.126:31

О.П. Горох,
кандидат юридичних наук, доцент

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ТА ЙОГО ВІДБУВАННЯ (аналіз судової статистики)

У статті проаналізовано судову статистику застосування в Україні норм про звільнення від покарання та його відбування протягом 2003–2015 років. Зроблені наукові висновки з досліджених показників та актуалізовані окремі проблеми застосування кримінально-правових норм цього правового інституту.

Ключові слова: звільнення від покарання; звільнення від відбування покарання; умовно-дострокове звільнення від відбування покарання; заміна покарання більш м'яким.

В статье проанализировано судебную статистику применения в Украине норм об освобождении от наказания и его отбывания в период 2003–2015 годов. Сформулированы научные выводы по исследованным показателям и актуализированы отдельные проблемы применения уголовно-правовых норм данного правового института.

Ключевые слова: освобождение от наказания; освобождение от отбывания наказания; условно-досрочное освобождение от наказания; замена наказания более мягким.

Paper investigates a legal statistics of application in Ukraine of norms on release from punishment and its serving during 2003–2015 years. Scientific conclusions on the studied indicators are formulated and separate problems of application of criminal precepts of law of this legal institute are staticized.

Keywords: release from punishment; release from sentence serving; parole from punishment; replacement of punishment to softer one.

Проблемам звільнення від покарання та його відбування присвятили дисертаційні та монографічні дослідження такі, зокрема, українські юристи, як О.В. Дащенко, Д.В. Казначеева, О.О. Книженко, А.О. Клевцова, М.В. Романов, Є.О. Письменський, В.В. Скибицький, П.В. Хряпінський, І.С. Яковець. Однак доводиться констатувати, що в дослідженнях цих та інших вітчизняних криміналістів не достатньої мірою висвітлені дані судової статистики щодо застосування норм про звільнення від покарання та його відбування. Отже, *мету* цієї статті ми вбачаємо в аналізі даних судової статистики застосування в Україні норм про звільнення від покарання та його відбування, формулюванні висновків з досліджених показників та актуалізації окремих проблем застосування цього правового інституту.

Судова статистична звітність. Законодавство кримінального блоку передбачає 43 норми про звільнення від покарання та його відбування, що можуть

застосовуватися при ухваленні вироку або при його виконанні [1]. Проте встановити кількість звільнених від покарання та його відбування за всіма цими нормами, на жаль, неможливо. Державна судова адміністрація України (далі – ДСА України) збирає і оприлюднює на своєму веб-ресурсі звітність судів щодо застосування, на жаль, лише окремих з цих норм (8 норм). Так, на підставі вивчення оприлюднених статистичних даних ДСАУ 2015 р. можна встановити лише такі показники кількості звільнених від покарання та його відбування на етапі *ухвалення вироку*: звільнених від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК) в цілому (Ф. 1-1, розділ 3) [2] та за окремі види злочинів (форма 6, колонка 33); звільнених від покарання за амністією (ст. 86 КК) в цілому (Ф. 1-1, розділ 3) та за окремі види злочинів (форма 6, колонка 34); звільнених від покарання з інших підстав (без конкретизації) (Ф. 6, колонка 35) [3]; звільнених від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх (ст. 104 КК) (Ф. 8, колонка 38); амністованих неповнолітніх (Ф. 8, колонка 39); звільнених від покарання неповнолітніх з інших підстав (Ф. 8, колонка 40) [4].

У свою чергу, кількість звільнених від покарання та його відбування на етапі *виконання вироку* відображається ДСА України лише щодо: звільнених від покарання і тих, кому воно пом'якшене (частини 2 і 3 ст. 74 КК); звільнених від призначеного покарання з випробуванням після закінчення іспитового строку (ч. 1 ст. 78 КК); направлених раніше звільнених від покарання з випробуванням для відбування покарання, призначеного вироком (ч. 2 ст. 78 КК); умовно-достроково звільнених від відбування покарання (ст. 81 КК); яким невідбута частина покарання замінена більш м'яким покаранням (ст. 82 КК); звільнених від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до 3 років, та направлених для відбування покарання жінок, звільнених від відбування покарання внаслідок їх вагітності або наявності дітей віком до 3 років (ст. 83 КК); звільнених від покарання за хворобою (ст. 84 КК); тих, щодо кого вирок був приведений у відповідність до нового закону, який звільняє від покарання або пом'якшує його (Ф. 1-1, розділ 6) [5].

Слід зазначити, що до 2012 р. ДСА України фіксувалося також кількість: звільнених від покарання жінок, які мають дітей віком до 7 років, після закінчення іспитового строку (ч. 4 ст. 79 КК); направлених для відбування покарання, призначеного вироком суду, жінок, які мають дітей віком до 7 років, після закінчення іспитового строку (ч. 4 ст. 79 КК); жінок, які мають дітей віком до 7 років, яким було скасовано звільнення від відбування покарання (ч. 5 ст. 79 КК); звільнених від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК); звільнених від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку щодо особи, засудженої до довічного позбавлення волі (ч. 5 ст. 80 КК); амністованих на етапі виконання вироку (ст. 86 КК); звільнених від відбування покарання у зв'язку із закінченням іспитового строку неповнолітніх (ч. 1 ст. 78 КК); направлених звільнених від покарання з випробуванням неповнолітніх для відбування покарання, призначеного вироком (ч. 2 ст. 78 КК); умовно-достроково звільнених від відбування покарання неповнолітніх (ст. 107 КК) [Ф. 1, розділ 8]; звільнених від покарання неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст. 105 КК) [Ф. 1, розділ 6] [6]. Однак наразі ці показники, на жаль, не фігурують у статистиці ДСА України.

Таким чином, проблема перша – показники ДСА України не відображають повної картини застосування норм про звільнення від покарання та його відбування.

Вважаємо, що ця ситуація має бути виправлена шляхом внесення відповідних змін у форми статистичної звітності ДСА України (лист з відповідними пропозиціями нами вже підготовлений). Слушно з цього приводу зауважує А.А. Музика: Кримінальний кодекс України потребує всебічної статистичної інформації про себе [7, с. 160–161]. У свою чергу, М.І. Хавронюк також слушно наголошує на тому, що в статистичному обліку повинна бути повна картина юридичних наслідків злочину [8, с. 233].

Показники звільнення від покарання та його відбування. Подальший аналіз наявних даних ДСА України, а також результати власного узагальнення судової практики звільнення від покарання засвідчують, що вітчизняні суди доволі широко застосовують норми правового інституту звільнення від покарання у судовій практиці.

Якщо взяти до уваги показники за 2015 р., то безсумнівним “лідером” у правозастосуванні традиційно залишається звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). У 2015 р. питома вага осіб, щодо яких було застосовано ст. 75 КК, від кількості всіх засуджених становила 42,7 % (40 462 осіб). Що стосується неповнолітніх, то 2 812 осіб (61,3 % від усіх неповнолітніх засуджених) були звільнені від відбування покарання з випробуванням (ст. 104 КК) [4]. Призерами у правозастосуванні також є норми про умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (11 112 засуджених) і про заміну невідбутої частини покарання більш м’яким (2 168 засуджених). Крім того, у 2015 р. 35 жінок звільнені від відбування покарання на підставі ст. 83 КК, 363 засуджених були звільнені від покарання за хворобою, 2 105 осіб – амністовано [2; 3]. У цей період також 67 засуджених було помилувано Президентом України.

Розглянемо, якими були наведені показники в інші статистичні періоди.

Звільнення від відбування покарання з випробуванням (ст. 75 КК). Ретроспективний погляд на практику застосування норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням протягом 1996-2015 рр. дозволяє констатувати певну динаміку в цій сфері. У 1996 р. частка таких осіб у загальній кількості засуджених становила 36,9 %¹; у 1997 р. – 38,7 %; у 1998 р. – 40,3 %; у 1999 р. – 43,5 %; у 2000 р. – 46 %; у 2001 р. – 47,5 %; у 2002 р. – 55,8 %; у 2003 р. – 53,8 %; у 2004 р. – 54,8 %; у 2005 р. – 52,7 %; у 2006 р. – 58,7 %; у 2007 р. – 55,3 %; у 2008 р. – 52,2 %; у 2009 р. – 48,2 %; у 2010 р. – 47,4 %; у 2011 р. – 41,8 %; у 2012 р. – 41,7 %; у 2013 р. – 41,9 %; у 2014 р. – 39,4 %; у 2015 р. – 42,7 %.

Наведені показники свідчать про те, що кількість звільнених від відбування покарання з випробуванням серед усіх засуджених у порівняному періоді постійно зростала і досягла пікової межі у 2006 р. з показником 58,7 % осіб. За такої судової практики – застосування норм про звільнення відбування покарання з випробуванням, що мало бути винятком для більшості винуватих, перетворилося в закономірний правовий наслідок вчинення злочину. Вважаємо, що це пояснюється не лише занадто суворими санкціями окремих статей Особливої частини КК, а й переповненням установ виконання покарання в той період, корумпованістю суддів.

Водночас значне зменшення кількості осіб, до яких суди застосовували ст. 75 КК починаючи з 2008 р., можна пояснити, на нашу думку, масштабними змінами в кримінальному законодавстві, що відбулися завдяки Закону України “Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів

¹ Йдеться про осіб, щодо яких протягом 1996–2001 рр. було застосовано умовне засудження (ст. 45 КК 1960 р.) та відстрочка виконання вироку (ст. 46-1 КК 1960 р.).

України щодо гуманізації кримінальної відповідальності” (реєстр. № 270 – IV). Цим Законом були внесені зміни не лише до норм Особливої частини (санкції відповідних норм були доповнені менш суворими видами покарання – штрафом, громадськими роботами, виправними роботами, арештом, обмеженням волі, в інших санкціях – виключено, знижено нижню та/або верхню межі покарань у виді обмеження волі, позбавлення волі на певний строк), а й до норм Загальної частини Кримінального кодексу України (статей 45, 46, ч. 1 ст. 97, ч. 4 ст. 53, статей 65, 66, 68, 69¹ КК).

Звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх (ст. 104 КК). Більш вражаючими є дані щодо застосування норм про звільнення від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх. У 2001 р. частка таких осіб у загальній кількості неповнолітніх засуджених становила 43,3 % (8 547) засуджених; у 2002 р. – 67,7 % (13 163) осіб, у 2003 р. – 71,1 % (14 976) осіб; у 2004 р. – 74,4 % (16 221) осіб; у 2005 р. – 72,3 % (12 691) осіб; у 2006 р. – 73,1 % (10 194); у 2007 р. – 69,8 % (7 797) осіб; у 2008 р. – 69,9 % (7 045) осіб; у 2009 р. – 66,4 % (5 680) осіб; у 2010 р. – 69,4 % (7 555) осіб; у 2011 р. – 65,4 % (5 684) осіб; у 2012 р. – 68,2 % (6 145) осіб; у 2013 р. – 61,5 % (3 637) осіб; у 2014 р. – 55 % (2 684) осіб; у 2015 р. – 61,3 % (2 812) осіб. Таким чином, можна констатувати поступове зменшення кількості звільнених від відбування покарання з випробуванням неповнолітніх протягом аналізованого періоду. Водночас порівняння показників кількості засуджених неповнолітніх за 2012 р. та 2015 р. дозволяє зробити висновок про те, що кількість таких осіб скоротилася майже вдвічі: з 9 010 осіб (2012 р.) до 4 589 осіб (2015 р.).

Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку (ст. 80 КК). Як показало вивчення даних судової статистики, вироки в Україні переважно виконуються. У 2003 р. частка осіб, які були звільнені від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку становила лише 15 осіб (0,01 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили також мізерні 15 осіб (0,01 %); у 2005 р. – 11 осіб (0,01 %); у 2006 р. – 13 осіб (0,01 %); у 2007 р. – 270 осіб (0,2 %); у 2008 р. – 181 особу (0,1 %); у 2009 р. – 130 осіб (0,09 %); у 2010 р. – 27 осіб (0,02 %); у 2011 р. – 25 осіб (0,02 %); у 2012 р. – 49 осіб (0,03 %); за 2013–2015 роки дані, на жаль, відсутні.

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання (ст. 81 КК). Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання посідає почесне друге місце за кількістю звільнених від покарання. У 2003 р. кількість засуджених, які були звільнені умовно-достроково, становила 33 405 осіб (16,1 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 29 854 особи (13,3 %); у 2005 р. – 36 652 особи (18,6 %); у 2006 р. – 33 847 осіб (21 %); у 2007 р. – 33 063 особи (21,6 %); у 2008 р. – 27 979 осіб (19 %); у 2009 р. – 22 056 осіб (15 %); у 2010 р. – 22 831 особу (13,5 %); у 2011 р. – 20 301 особу (13,1 %); у 2012 р. – 19 662 особи (12 %); у 2013 р. – 23 185 осіб (19,6 %); у 2014 р. – 16 908 осіб (16,5 %); у 2015 р. – 11 112 осіб (11,7 %).

Умовно-дострокове звільнення від відбування покарання неповнолітніх (ст. 107 КК). Показники умовно-дострокового звільнення від відбування покарання неповнолітніх є значно скромнішими. У 2003 р. кількість неповнолітніх, які були звільнені умовно-достроково, становила 954 особи (4,5 % від питомої ваги засуджених неповнолітніх у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 725 осіб (3,3 %); у 2005 р. – 953 особи (5,4 %); у 2006 р. – 821 особу (5,9 %); у 2007 р. – 683 особи (6,1 %); у 2008 р. – 443 особи (4,4 %); у 2009 р. – 384 особи

(4,5 %); у 2010 р. – 337 осіб (3,1 %); у 2011 р. – 219 осіб (2,5 %); за 2012 р. – 2015 роки дані відсутні.

Заміна невідбутої частини покарання більш м'яким (ст. 82 КК). Кількість осіб, яким невідбута частина покарання була замінена більш м'яким покаранням, є значно меншою, ніж умовно-достроково звільнених. У 2003 р. кількість таких засуджених становила 4 209 осіб (2 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 2 669 осіб (1,2 %); у 2005 р. – 6 565 осіб (3,3 %); у 2006 р. – 6 099 осіб (3,8 %); у 2007 р. – 6 163 особи (4 %); у 2008 р. – 5 336 осіб (3,6 %); у 2009 р. – 3 811 осіб (2,6 %); у 2010 р. – 3 836 осіб (2,3 %); у 2011 р. – 4 413 осіб (2,8 %); у 2012 р. – 4 570 осіб (2,8 %); у 2013 р. – 4 604 особи (3,9 %); у 2014 р. – 2 870 осіб (2,8 %); у 2015 р. – 2 168 осіб (2,3 %). При цьому показники ДСА України, на жаль, не відображають, на які саме більш м'які покарання була здійснена заміна невідбутої частини покарання.

Звільнення від відбування покарання вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років (ст. 83 КК). Кількість вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, є зовсім не значною. У 2003 р. кількість таких засуджених становила лише 79 осіб (0,04 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 43 засуджені (0,02 %); у 2005 р. – 75 жінок (0,04 %); у 2006 р. – 57 осіб (0,04 %); у 2007 р. – 43 засуджені (0,03 %); у 2008 р. – 48 жінок (0,04 %); у 2009 р. – 36 осіб (0,03 %); у 2010 р. – 128 осіб (0,08 %); у 2011 р. – 58 засуджених (0,04 %); у 2013 р. – 64 жінки (0,06 %); у 2014 р. – 55 осіб (0,06 %); у 2015 р. – 35 осіб (0,04 %).

Звільнення від покарання за хворобою (ст. 84 КК). Не дивлячись на те, що ст. 84 КК передбачає п'ять самостійних видів звільнення від покарання, статистична звітність ДСА України відображає показники застосування цієї статті Кодексу узагальнено. У 2003 р. кількість засуджених, які були звільнені від покарання або його відбування за хворобою, становила 1 097 осіб (0,5 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 1 224 осіб (0,5 %); у 2005 р. – 1 364 особи (0,7 %); у 2006 р. – 902 особи (0,5 %); у 2007 р. – 884 особи (0,6 %); у 2008 р. – 904 особи (0,6 %); у 2009 р. – 1 035 осіб (0,7 %); у 2010 р. – 995 осіб (0,6 %); у 2011 р. – 862 особи (0,6 %); у 2012 р. – 968 осіб (0,6 %); у 2013 р. – 940 осіб (0,8 %); у 2014 р. – 569 осіб (2,8 %); у 2015 р. – 363 особи (0,4 %). Таким чином, в середньому лише 0,5 % від питомої ваги засуджених звільняються від покарання та його відбування щорічно.

Звільнення від покарання за амністією (ст. 86 КК). ДСА України кількість амністованих наразі відображається у двох статистичних формах. Перша форма відображає кількість звільнених від покарання за амністією в цілому (Ф. 1-1, розділ 3) та за окремі види злочинів (форма 6, колонка 34). Друга форма (Ф. 1-1, розділ 6) – кількість осіб, щодо яких застосовано амністію на стадії виконання вироку (ухвали). При цьому з обох форм, на жаль, не видно, який саме вид амністії (повне чи часткове звільнення від відбування призначеного судом покарання) і до якої кількості осіб був застосований.

Якщо взяти до уваги кількість звільнених від покарання за амністією на етапі ухвалення вироку, то можна дійти таких висновків. У 2003 р. кількість амністованих, які були звільнені від покарання, становила 5 005 осіб (2,4 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 2 914 осіб (1,3 %); у 2005 р. – 3 710 осіб (1,9 %); у 2006 р. – 1 425 осіб (0,9 %); у 2007 р. – 2 244 особи (1,4 %); у 2008 р. – 736 осіб (0,5 %); у 2009 р. – 1 230 осіб (0,8 %); у 2010 р. – 280 осіб (0,2 %); у 2011 р. – 571 особу (0,4 %); у 2012 р. – 564 осіб (0,3 %); у 2013 р. – 116 осіб (0,1 %); у 2014 р. – 4 460 осіб (4,4 %); у

2015 р. – 1 073 особи (1,1 %). Таким чином, кількість звільнених від покарання шляхом амністії на етапі виконання вироку є незначною.

Водночас ці показники для амністованих на стадії виконання вироку є значно більшими. У 2003 р. кількість амністованих на цій процесуальній стадії становила 33 455 осіб (16,2 % від питомої ваги засуджених у цьому році). У 2004 р. ці показники становили 768 осіб (0,3 %); у 2005 р. – 33 567 осіб (17 %); у 2006 р. – 337 осіб (0,2 %); у 2007 р. – 21 014 осіб (13,7 %); у 2008 р. – 235 осіб (0,1 %); у 2009 р. – 14 594 особи (9,9 %); у 2010 р. – 138 осіб (0,08 %); у 2011 р. – 18 849 осіб (12,2 %); у 2012 р. – 256 осіб (0,1 %); у 2013 р. – 23 особи (0,01 %); у 2014 р. – 35 768 осіб (35 %); у 2015 р. – 1032 особи (1 %). Таким чином, найбільша кількість амністованих на етапі виконання вироку зафіксована нами у 2014 р.

Помилування (ст. 87 КК). Кількість помилуваних не фіксується ДСА України, оскільки помилування є одним із повноважень Президента України. Проте оскільки внаслідок помилування засуджені також звільняються і від відбування покарання, видається доцільним зазначити показники і цього виду звільнення від відбування покарання.

Так, за даними Державної пенітенціарної служби України за останні 15 років цією службою виконано 144 укази Президента України про помилування. Вивчення показників помилування протягом зазначеного періоду дозволяє зробити такі висновки. У 2001 р. усього було помилувано 1 162 засуджених (66 – звільнені від покарання повністю, 506 – звільнені від відбування покарання з випробуванням). У 2002 р. ці показники становили 676 засуджених (23 та 234 помилуваних відповідно); у 2003 р. – 815 засуджених (4 та 439 помилуваних відповідно); у 2004 р. – 1 187 засуджених (5 та 439 помилуваних відповідно); у 2005 р. – 495 засуджених (19 та 182 помилуваних відповідно); у 2006 р. – 991 засуджених (47 та 329 помилуваних відповідно); у 2007 р. – 949 засуджених (65 та 266 помилуваних відповідно); у 2008 р. – 845 засуджених (139 та 191 помилуваних відповідно); у 2009 р. – 571 засуджених (214 та 83 помилуваних відповідно); у 2010 р. – 146 засуджених (57 та 6 помилуваних відповідно); у 2011 р. – 4 засуджених (1 помилуваний повністю звільнений від покарання)²; у 2012 р. – 21 засудженого (15 помилуваних було повністю звільнено від покарання); у 2013 р. – 14 засуджених (11 помилуваних повністю звільнені від покарання); у 2014 р. – 1 засудженого (1 помилуваний був повністю звільнений від покарання); у 2015 р. – 67 засуджених (18 помилуваних були повністю звільнені від покарання) [9, с. 11].

Підрахунок наведених вище показників дозволяє зробити висновок про те, що у 2015 р. судами на підставі норм, передбачених статтями 75, 81–84, 86, 87 КК, було звільнено від покарання та його відбування 56 312 повнолітніх засуджених. Таким чином, на 94 798 засуджених у 2015 р. припало 56 312 звільнених від покарання та його відбування (і це без урахування кількості звільнених від покарання на підставі “закону Савченко”). За такого державного підходу до юридичних наслідків злочину, засудженому треба дуже “напружитися”, щоб відбутися повністю покарання, призначене судом. Можна з впевненістю констатувати своєрідну “інфляцію” в застосуванні норм про звільнення від покарання.

Таким чином, друга проблема – в Україні спостерігається інфляція норм про звільнення від покарання та його відбування.

Ефективність звільнення від покарання та його відбування. Ефективність звільнення від покарання та його відбування в юридичній літературі запропоновано

² Починаючи з 2011 р. помилування у виді звільнення від відбування покарання з випробуванням вже не здійснюється.

оцінювати за двома критеріями: динамікою застосування звільнення від покарання (його відбування) та фактом вчинення нового злочину після звільнення від покарання та його відбування [10, с. 99-100]. Не торкаючись на цьому етапі дослідження окремих дискусійних положень такої позиції, зазначимо, що проведений нами вище аналіз даних судової статистики дозволяє констатувати певну динаміку застосування аналізованих норм та попит суспільства на інститут звільнення від покарання (його відбування). Що стосується показників рецидиву серед осіб, звільнених від покарання та його відбування, то вони фігурують у судовій статистиці, однак лише стосовно окремих видів такого звільнення.

Передусім зазначимо, що кількість раніше судимих, які знов були засуджені за вчинення нових злочинів, перебуває протягом останніх 12 років приблизно на одному рівні (майже кожний четвертий раніше засуджений знову засуджується за вчинення нового злочину). Так, у 2004 р. кількість осіб, які на момент засудження мали судимість, становила 47 918 винуватих (21, 4 % від усіх засуджених). У 2005 р. ці показники становили 42 891 особу (21, 8 %); у 2006 р. – 38 584 осіб (24 %); у 2007 р. – 39 066 осіб (25,6 %); у 2008 р. – 34 776 осіб (23,7 %); у 2009 р. – 36 764 особи (25,1 %); у 2010 р. – 41 523 особи (24,6 %); у 2011 р. – 39 323 особи (25,5 %); у 2012 р. – 42 037 осіб (25,8 %); у 2013 р. – 34 365 осіб (29,1 %); у 2014 р. – 27 714 осіб (27,1 %); у 2015 р. – 25 718 осіб (27,1 %). Таким чином, порівняно з 2004 р. кількість осіб, які на момент засудження мали судимість, зросла у 2015 р. на 5,7 %. Тепер проаналізуємо, яка кількість раніше звільнених від покарання та його відбування знову були засуджені.

Ефективність звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Дослідження даних судової статистики дозволяє зробити висновок про те, що у 2004 р. кількість засуджених, які вчинили злочин під час іспитового строку, становила 15 905 осіб (7, 1 % від усіх засуджених у цьому році). У 2005 р. цей показник становив 15 084 особи (7,1 %); у 2006 р. – 12 370 осіб (7,7 %); у 2007 р. – 12 906 осіб (7,9 %); у 2008 р. – 10 090 осіб (6,9 %); у 2009 р. – 10 212 осіб (7 %); у 2010 р. – 10 990 осіб (6,6 %); у 2011 р. – 10 894 особи (7 %); у 2012 р. – 10 869 осіб (6,7 %); у 2013 р. – 8 708 осіб (7,4 %); у 2014 р. – 6 492 особи (6,3 %); у 2015 р. – 5 576 (5,9 %).

Наведені показники приблизно дорівнюють показникам кількості осіб, яких було направлено для відбування покарання, призначеного вироком суду, як таких, що не пройшли випробування (ч. 2 ст. 78 КК). Зокрема, у 2004 р. кількість направлених для відбування покарання, призначеного вироком суду, як таких, що не пройшли випробування, становила 5 616 осіб (8,7 % від усіх засуджених, щодо яких вирішувалося питання про правові наслідки звільнення від відбування покарання з випробуванням у цьому році). У 2005 р. цей показник становив 6 354 особи (8,7 %); у 2006 р. – 5 884 особи (6,4 %); у 2007 р. – 5 057 осіб (6,2 %); у 2008 р. – 4 728 осіб (6,9 %); у 2009 р. – 3 838 осіб (6 %); у 2010 р. – 3 689 осіб (6,1 %); у 2011 р. – 4 013 (6,1 %); у 2012 р. – 3 646 осіб (6,5 %); у 2013 р. – 3 009 осіб (4,6 %); у 2014 р. – 1 967 осіб (4,4 %); у 2015 р. – 1 997 осіб (5,6 %).

Ефективність умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Дослідження даних судової статистики дозволяє зробити висновок про те, що у 2001 р. кількість засуджених, які раніше були звільнені умовно-достроково від відбування покарання і знов були засуджені, становила 6 185 осіб (3, 1 % від усіх засуджених у 2001 р.). У 2002 р. цей показник становив вже 6 616 осіб (3,4 %); у 2003 р. – 8 181 особа (4,1 %); у 2004 р. – 8 975 осіб (4,4 %); у 2005 р. – 8 637 осіб (4,9 %); у 2006 р. – 8 285 осіб (5,2 %); у 2007 р. – 9 301 особи (6,1 %); у

2008 р. – 8 798 осіб (6,0 %); у 2009 р. – 9 042 особи (6,2 %); у 2010 р. – 9 651 особу (5,7 %) [11]; у 2011 р. – 8 202 особи (5,3 %); у 2012 р. – 7 801 особу (4,8 %); у 2013 р. – 5 834 особи (4,9 %); у 2014 р. – 4591 особу (4,5 %), у 2015 р. – 4 010 (4,2 %).

Ефективність звільнення від покарання та його відбування за амністією.

Дослідження даних судової статистики дозволяє зробити висновок про те, що у 2004 р. кількість засуджених, які вчинили злочин після звільнення від покарання за амністією, становила 2 690 осіб (1,2 % від усіх засуджених у цьому році). У 2005 р. цей показник становив 1 571 особу (0,8 %); у 2006 р. – 1 495 осіб (0,9 %); у 2007 р. – 1 042 особи (0,7 %); у 2008 р. – 790 осіб (0,5 %); у 2009 р. – 667 осіб (0,4 %); у 2010 р. – 686 осіб (0,4 %); у 2011 р. – 364 особи (0,2 %); у 2012 р. – 588 осіб (0,3 %); у 2013 р. – 333 особи (0,3 %); у 2014 р. – 457 осіб (0,4 %); у 2015 р. – 1 680 (1,8 %).

Ефективність звільнення від покарання та його відбування з інших підстав.

Схожими невисокими є показники кількості засуджених, які вчинили злочин після звільнення від покарання та його відбування з інших підстав. Дослідження даних судової статистики дозволяє зробити висновок про те, що у 2004 р. кількість таких засуджених становила всього 606 осіб (0,3 % від усіх засуджених у цьому році). У 2005 р. цей показник становив 444 особи (0,2 %); у 2006 р. – 481 особу (0,3 %); у 2007 р. – 464 особи (0,3 %); у 2008 р. – 392 особи (0,3 %); у 2009 р. – 411 осіб (0,3 %); у 2010 р. – 415 осіб (0,2 %); у 2011 р. – 358 осіб (0,2 %); у 2012 р. – 340 осіб (0,2 %); у 2013 р. – 277 осіб (0,2 %); у 2014 р. – 234 особи (0,2 %); у 2015 р. – 252 особи (0,3 %).

Ефективність повного відбування покарання. Дослідження даних судової статистики дозволяє зробити висновок про те, що у 2004 р. кількість засуджених, які вчинили злочин після повного відбуття покарання, становила 16 246 осіб (7,3 % від всіх засуджених у цьому році). У 2005 р. цей показник становив 14 002 особи (7,1 %); у 2006 р. – 12 845 осіб (8 %); у 2007 р. – 12 614 осіб (8,2 %); у 2008 р. – 10 955 осіб (7,4 %); у 2009 р. – 12 080 осіб (8,2 %); у 2010 р. – 14 337 осіб (8,5 %); у 2011 р. – 13 752 особи (8,9 %); у 2012 р. – 15 383 особи (9,4 %); у 2013 р. – 12 946 осіб (11 %); у 2014 р. – 10 848 осіб (10,6 %); у 2015 р. – 9 529 осіб (10 %).

Таким чином, порівняння наведених вище показників дозволяє констатувати певну ефективність застосування норм про звільнення від покарання та його відбування. Адже в порівнянні з кількістю засуджених, які у 2015 р. вчинили злочин після повного відбуття покарання, кількість засуджених, які вчинили злочин після, зокрема, їх звільнення від відбування покарання з випробуванням, є вдвічі меншою. Те саме стосується і оцінки ефективності умовно-дострокового звільнення від відбування покарання.

Сподіваємося, що проведений нами аналіз судової статистики застосування норм про звільнення від покарання та його відбування стане поштовхом для нових наукових ідей, подальшої розробки та вдосконалення доктринальних положень і сприятиме ефективності кримінально-правового регулювання в цілому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Горох О.П.* Система видів звільнення від покарання за українським законодавством кримінального блоку / О.П. Горох / *Evropské politické a právní diskurz.* – 2015. – V. 2. – Iss. 4.
2. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2015 рік. Форма № 1-1 (розділ 3). – К. : Державна судова адміністрація України. – 2015.

3. Звіт про кількість осіб, засуджених, виправданих, справи щодо яких закрито, неосудних, до яких застосовано примусові заходи медичного характеру та види кримінального покарання за 2015 рік. Форма № 6. – К. : Державна судова адміністрація України. – 2015.

4. Звіт про неповнолітніх засуджених за 2015 рік. Форма № 8. – К. : Державна судова адміністрація України. – 2015.

5. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2015 рік. Форма № 1-1 (розділ 6). – К. : Державна судова адміністрація України. – 2015.

6. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку кримінального судочинства за 2011 рік. Форма № 1. – К. : Державна судова адміністрація України. – 2011.

7. *Музика А.А.* Казки Кримінального кодексу та реальність / А.А. Музика // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 21–22 вересня 2012 року. – Львів: ЛДУВС, 2012 – С. 156–162.

8. *Хавронюк М.І.* Кримінальне покарання: що змінилося за останні п'ять тисяч років? / М.І. Хавронюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозіуму, 21–22 вересня 2012 року. – Львів: ЛДУВС, 2012 – С. 227–233.

9. *Лейковський П.В.* Показники виконаних у ДПтС (ДДВП) України указів Президента України про помилування засуджених / П.В. Лейковський // Актуальні питання вдосконалення процедури помилування: зб. матеріалів круглого столу. – К. : Ін-т крим.-викон. служби, 2016. – С. 11–18.

10. *Письменський Є.В.* Про ефективність звільнення від покарання та його відбування / Є.В. Письменський // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 6. – С. 96–100.

11. Збірник даних судової статистики щодо розгляду судами України кримінальних справ, кількості та структури засуджених осіб у 2001–2010 роках. – К., 2011. – 46 с.

Отримано 25.08.2016